

פרשת ויקרא

תר"ץ

1. הקריאה באל"ף זעירא
2. "הוסיף יום אחד מדעתו"
3. שי"ן בתפילין של ראש
4. אש שחורה על גבי אש לבנה
5. "האיש משה עניו"
6. האבות מקיימים את התורה
7. "כתרי אותיות", "בכח", "בפועל".

"ויקרא אל משה וידבר ד' אליו" וגו', הפתיחה לפרשה היא בקריאה אל משה, ולאחריה באות פרשיות-פרשיות שיש רווח ביניהן, אותו רווח שניתן למשה כדי להתבונן בין פרשה לפרשה¹. תיאור הקריאה למשה מצוין ב"א" זעירא של 'ויקרא'. מה משמעו של העניין? האם כך הכתיב הקב"ה למשה בזעירא, או שזו צורת הכתיבה של משה, שמרוב ענוה רצה לכתוב 'ויקר', מלשון 'מקרה', שאין הגילוי דרך קבע. אמנם, לשון זאת, שנאמרה לגבי בלעם, לא מתאימה למשה². בקרבנות הנזכרים בפרשתנו אנו מבדילים בין קרבנות שהן חובה לבין אלה שהן רשות, דוגמת קרבן חטאת וקרבן שלמים. אמנם יש לעתים שהרווח וההבדל בין הפרשיות מטשטש: "מצווה לגבי רשות – חובה קרי לה, אע"פ שאין אלא מצווה, חשובות בן אצל הרשות לקרותם חובה"³. עצם הקריאה אל משה יש בה כמה הבחנות ע"פ דברי חז"ל. עיקר תכלית המשכן היתה להתייחדות הדיבור אל משה, "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת" (שמות כה, כב) והנה, עם השלמת המשכן נשאר משה עומד בחוץ, עד שניתנה לו רשות, עד שקראו הקב"ה שייכנס⁴. הקריאה הייתה בקול שהיה שומע במתן-תורה⁵, אולם ישראל לא היו שומעים את הקול, אלא משה בלבד⁶. והנה קול זה היה קול גדול ולא יסף, שלא פסק⁷, כי דיבור ד' הוא נצחי ועומד במלוא עצמתו בלא הפסק.

ביחס לתאריך מתן-תורה דרשו חז"ל⁸ שמשה הוסיף יום אחד מדעתו, ואכן הסכים הקב"ה על ידו, ולא שריא שכינה עד צפרא. והשאלה היא, האם לא היתה קביעות ברורה בזמן המיועד לנתינת התורה, למרות שחז"ל אמרו שמשה דרש "היום כמחר"⁹. יש להבדיל בין נתינת התורה שהיא מבחינת הנותן, לבין קבלת התורה שהיא לפי בחינת המקבלים¹⁰. וההבדל אפשר לו להיות מוסבר כדלהלן.

הנה אנו מוצאים בתפילין של ראש את השי"ן הימנית שהיא בת ג' ראשים ואת השמאלית שהיא בת ד' ראשים¹¹. נאמרו על-כך טעמים רבים¹². בספר "אור זרוע"¹³ כתב שהדבר מתייחס לעניין

¹ תו"כ פרשתא ה', א, י, וברש"י א, י.

² ראה דברי הרא"ש שהובאו בתו"ש ויקרא א אות ו.

³ חולין קה, ע"א ושם ברש"י.

⁴ תנחומא ישן, א, ויק"ר א, ז.

⁵ תנחומא ישן א.

⁶ שם.

⁷ סנהדרין יז, ע"א.

⁸ שבת פח, ע"א.

⁹ שם בתוספות, שאין זו דרשה גמורה דאי לאו הכי אין זה מדעתו.

¹⁰ השווה "תפארת ישראל", פרק מג.

¹¹ תוס' מנחות לה, ע"א ד"ה שי"ן.

¹² בית יוסף טור או"ח לב.

התורה, הכתובה אש שחורה על גבי אש לבנה. כיוצא בדבר, מה שאמרו חז"ל:¹⁴ "כל אות שאין גוויל מוקף לה מארבע רוחותיה, פסולה". היקף הגוויל מרמז על האש הלבנה, והכתיבה עצמה היא אש שחורה. אמנם את הכתובה באש שחורה אפשר לקרוא, ואילו הכתוב באש לבנה אינו ניתן לקריאה רגילה.¹⁵ לכן, אם שינה הסופר בצורת הכתיבה בתורה, וכתוב כמו צורת השירות, פסולה. אף שאת מצוות כתיבת ספר תורה אנו למדים מן: "כתבו לכם את השירה הזאת"¹⁶ בכל זאת, אם כתב את כל התורה כשירה, פסולה. בצורת כתיבת השירה מתכלית האש הלבנה למעלה מהשיעור הדרוש, ואילו בעולמנו, לאחר מתן-תורה, צריך לספר התורה שיהא בו שחור כתוב על גבי לבן. כיוצא בדבר בתפילין של ראש: ענינם שיהיו גלויים ונראים, "וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך"¹⁷, וצריך אפוא בהתגלות של אש שחורה, בשי"ן בת הד' ראשים, בת ארבעת הראשים השחורים.

הרווח שבין הפרשיות גילה משה והשיג את התורה הכתובה באש לבנה, הוא הקול הגדול של מתן-תורה, הקול שלא פסק, הקול שקרא למשה. ולכן, כשהכתיב לו הקב"ה למשה "ויקרא", הרי משה העניו כתב בא' זעירא. למשה העומד בחוץ בלי מחיצות, נתגלתה עוד יותר האש הלבנה, הגוויל המקיף, הרווח בין התבות. לעומת זאת, כשהכתיב הקב"ה למשה: "והאיש משה עניו מאד מכל האדם"¹⁸, הרי משה רבנו, עם כל גדולתו, קיבל קצת התפעלות מזה, ולכן נתווספו התבות: "אשר על פני האדמה", שהרי אם כתוב, "מכל האדם", יודעים אנו שהוא על פני האדמה, אלא שמן ההתפעלות של משה נתגלתה יותר בחינת האש השחורה ונתווספו עוד ארבע מלים על גבי האש הלבנה, על גבי הגוויל החלק.

כיוצא בדבר, הוספת היום שהוסיף משה מדעתו, היא הוספה מבחינת מקבלים, הצמצום מכוחה של האש השחורה, הוא היום שנתווסף. והוא שאיפשר את הקריאה של הכתוב על גבי האש הלבנה.

האבות קיימו את התורה לפני שניתנה, והם ידעוה, מכיוון שקראו את הכתוב באש לבנה, עוד לפני שנכתבה בכתב קריא, באש שחורה; היה בהם מבחינת הנותן, הם לא היו מוגבלים באותיות הכתובות. מפני שקיימו את כל התורה מתוך קריאה של אש לבנה, מתוך הבחינה של נתינת התורה, קיימוה בבחינת אינם מצויים ועושים, זו בחינת הרשות; ואילו מאז קבלת התורה, שהיא בחינת האש השחורה, כשנהפכו למצויים ועושים, הרי המצווה לגבי הרשות – חובה היא.

בזוהר¹⁹ דרשו: "מאתיים לנוטרים את פריו – זו בחינת קידוש השם". מעשה העקדה הוא קידוש השם, אבל הוא היה רק "בכוח", שהרי בפועל מצויים אנו, דרך כלל, "וחי בהם". אמנם אצל ר' עקיבא מצינו שקידוש את השם בפועל. והנה במסכת מנחות (כט, ע"ב) אמרו חז"ל: "בשעה שעלה משה למרום, מצאו לקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות; אמר לפניו, רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו, אדם אחד יש, שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות". הכתרים=התגים הללו הם ה"בכוח" שבתורה, שניתנו להידרש. רבי עקיבא, גם אם קיים את קדושת השם בפועל, הרי בדרגה היה קידוש השם הזה שווה לדרגת האבות, לקידוש השם "בכוח". דרגת ה"בכוח" לעולם גדולה היא מ"הבפועל"; האש הלבנה, הבלתי מצומצמת, עולה במדרגתה על פני האש השחורה, המוגבלת. ניתנת התורה גדולה מקבלתה, והתגין הם במעלה עליונה מהכתוב, ויצאו מכלל תיבת אש שחורה.²⁰

כיוצא בדבר בבחינת הדיבור. ה"בכוח" של הדיבור גדול יותר ממה שבא לידי ביטוי. הוא-הוא היחס שבין בשכל לבין הדיבור. השכל מקיף יותר מן הדיבור. הדיבור החי הוא צמצום של ההגות

¹³ כל צויין בכתב יד הרושם ולא מצאתי מקומו וראה "שפת-אמת" במדבר עמ' 28. "אורות התורה" פרק ד ובמקורות שם. "בשמן רענן" א, קכז, קפ. ירושלמי שקלים ו, א; תנחומא ראש בראשית; רש"י לדברים לג, ב.

¹⁴ מנחות כט, ע"א.

¹⁵ השווה "קדושת לוי" מהדורת ירושלים תשל"ב עמ' קיט, עמ' עב.

¹⁶ סנהדרין כא, ע"ב.

¹⁷ מנחות לה, ע"ב.

¹⁸ במדבר יב, ג, וע"ע "קדושת לוי" ירושלים תשל"ב, עמ' סה, על שה"ש ד"ה "שחורה אני ונאווה".

¹⁹ חיי-שרה דף קכד ע"א, וראה לעיל פ' וירא תר"ץ; פ' חיי שרה תר"ץ; פ' בא תר"ץ.

²⁰ ראה עוד לעיל פ' תצוה תפר"ט.

השכלית. הקריאה אל משה, היא הקריאה של מתן-תורה, של בחינת הנותן שאין בה מן הצמצום – ולא פסק.

ויקרא אל משה, אמרו חז"ל שנתן לו רשות²¹ דהיינו, נתגלה לו בבחינת האבות, בבחינת הרשות, שאינם מצווים ועושים, בבחינת האש הלבנה שאינה מצמצמת, שאינה פוסקת. על בחינה זו של משה דרשו בזוהר²², "אוקיר אנוש מפז", הן על היחס לויקר"א (שויון האותיות) והן ביחס לא' זעירא. כי משה כתב בא' זעירא בהתייחס למתן תורה, הוא הקטין את עצמו, וממילא נשאר המקום יותר לבן, והשיג ע"י כך ביתר עמקות, את סוד התורה באש לבנה.

בשולי השמועה

הפתיחה ב"ויקרא" נדונה בדברי חז"ל במדרש (ורש"י בעקבותם), והם ראו בקריאה זו צורת גילוי מיוחדת לישראל על רקע ההתגלות לבניאי האומות, ואף צורת הכתיבה המיוחדת – בא' זעירא, נתפרשה בכיוון דומה. (ראה תו"ש ויקרא א אות ו). אלא שבזוהר ובספרי הראשונים האריכו לפרש באופנים שונים ויָתֵר עליהם בעל "מגלה-עמוקות", שכתב אלף אופנים על א' זעירא. (שם עמ' רמט).

ה"שטח" שנוצר ע"י צמצום כתיבתה של האל"ף, נתפס במחשבת הרב כדומה לרווח שניתן בין פרשה לפרשה, כדי לאפשר למשה את ההתבוננות, כי שהביא רש"י בדבריו בראש הפרשה. סתימה זו, שתיקה זו, הפנמה זו של הדברים, נתכנו "אש לבנה". יסודו שך ביטוי זה קשור לצד הטכני – הקלף, הגוויל הלבן, המשמש מצע לכתיבה "השחורה". יסודות אלו בולטים במיוחד בצורת כתיבת השירות בתורה: אריח ע"ג אריח, אריח ע"ג לבנה, והם מופיעים אף בהלכות נוספות, כגון: פרשיות פתוחות וסתומות, הרווחים שבין ספר לספר וכו'. כללי כתיבה אלו רמזו לרב על עיון גדול שהעסיקו מכמה אנפין: היחס שבין ההגות הפנימית, התפיסה הרוחנית הטהורה, לבין דרכי התבטאותה. עמד על כך הרב סטרליץ במאמרו, "התשובה לאור הסתכלותו של רבנו", שחזר ונדפס כנספח למהדורות האחרונות של "אורות-התשובה".

המתח המכאיב שבין מרחבי הגיון הלב ובין צמצום אמרי הפה מצא את ביטוי ב"שירת-הרב", "זכרון" תש"ה עמ' טו: "כשאני מתאוה להגיד מלה, הרי כבר ירדה הרוחניות העליונה מראשית חביון עוזה". ובכיוון דומה מוסברים הדברים ב"שמועות ראייה" בראשית תרצ"א, וירא תרצ"ב כשהם נתלים במושגי "בכוח" וב"פועל", ובשניות שבין דיבור ומחשבה, ראייה ודיבור.

ממתח זה לא נמלט אף משה רבנו. הוא נתון כולו בהתבוננות שבעולם הפנימי, באזניו מהדהד וקורא הקול שאינו פוסק מאז מתן תורה. זה המכונה ב"אש לבנה" שאינה מתחטבת ואינה מתמסגרת באותיותיה של ה"אש השחורה", (ע"ע "גור אריה" דברים לג, ב). והוא מחפש דרכי ביטוי המקובלות אף בעולמנו. (השווה: "גבורות ד'" כח על גמגומו של משה; "פחד-יצחק", שבועות מאמר מג אות ט).

בדרך ביאור הדברים, אנו זוכים – מלבד הסבר במדרשים – אף בהבנת עניין השי"ן בתפילין, כתיבת התגין ודרישתן, והוספת היום במתן תורה. ציון הקריאה למשה בא' זעירא היא אבן היסוד בדרגתו הנבואית של משה על בעייתה הגדולה – צורת ההתבטאות, והיא משמשת בית-אב לשאלת האיזון העמוקה שבין ההגות לבין ביטוייה.

²¹ שמו"ר יט ג; זוהר ויקרא ד, ע"ב.

²² ויקרא ג, ע"א.